

sowe i literatura. W wykładzie z dużą starannością ukazano ich ogniwa.

W sposób usystematyzowany ukazano w wykładzie obraz zaangażowanie misji katolickich w budowę świata nowych wartości kulturowo-cywilizacyjnych. Podkreślono zaangażowanie polskich misjonarzy i misjonek w szkolnictwo. Odnosili oni na tym polu znaczące sukcesy, które odnotowywały nie tylko społeczności lokalne i regionalne, ale i organy państwowe, odznaczano ich honorowymi najwyższymi odznaczeniami państwowymi.

Przypomina się, że Afryka jest tym kontynentem, na którym dochodziło w przeszłości do łamania praw człowieka, upodlenia godności ludzkiej czy eliminowania jednostek bądź całych grup z poszczególnych społeczności. Wskazuje się też na problem edukacji młodych przedstawicieli Afryki w Polsce. Zauważa, że państwo polskie gwarantowało im stypendia, bazę mieszkaniową, stołówkową, opiekę lekarską, a nie pozyskuje się z tego korzyści. Po 5–6 latach opuszczali Polskę i kontakt z nimi był zwykle całkowicie urwany.

Na uwagę zasługuje w wykładzie prezentacja skupisk polskich i polonijnych w regionie zachodnioafrykańskim (s. 471–472). Obecnie kontakty Polaków z Afryką w sferze instytucjonalnej ograniczone są do minimum; funkcjonują one w wymiarze „prywatnym”, w pewnym zakresie są one turystyczne (zwłaszcza na Zielonym Przylądku).

Książka przygotowana jest na bazie starannie zgromadzonej literatury przedmiotu, archiwaliów, dokumentów, pamiętników, relacji, wspomnień, artykułów prasowych. Wykład wzbogaca indeks nazw geograficznych i etnicznych, indeks osób.

Wartość poznawcza prezentowanej książki zawiera się przede wszystkim w: 1. określeniu istoty naukowej „stosunków międzynarodowych”; 2. wskazaniu głównych ogniw stosunków polsko-zachodnioafrykańskich; 3. wskazaniu przyczyn i sił generujących stosunki polsko-afrykańskie w II połowie XX i na początku XXI w.; 4. starannym osadzeniu wykładu w bazę źródłową i literaturę przedmiotu; 5. starannym wpisaniu wiedzy deskryptywnej o stosunkach polsko-afrykańskich w najnowsze teoretyczne

projekty badań politologicznych, a w tym z zakresu stosunków międzynarodowych.

Andrzej Chodubski

Obraz współczesnej Ukrainy w mediach w Polsce, red. Iwona Hofman, Justyna Maguś, Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, Lublin 2014, ss. 301

Współczesna Ukraina jest przestrzenią kulturowo-cywilizacyjną, która w ostatnich latach przyciąga uwagę opinii międzynarodowej, co wiąże się z ujawnianiem się ogniw radykalnych życia politycznego. Problem ten stał się przedmiotem analizy poznawczej w prezentowanej książce.

We Wstępie podkreśla się, że współczesne państwo ukraińskie znajduje się w swoistym rozdarciu między przeszłością a przyszłością. Przeszłość uotożsamiana z imperialną polityką Federacji Rosyjskiej, jest atrakcyjna dla części *establishmentu*, który widzi w niej szansę na obronę partykularnych interesów. Z drugiej strony, znaczna część społeczeństwa ukraińskiego postrzega przeszłość w kategoriach otwarcia się na Zachód oraz zacieśniania relacji z Unią Europejską. Tendencje te były widoczne w 2004 r. w czasie tzw. pomarańczowej rewolucji. Z dużą siłą ujawniły się w końcu 2013 i na początku 2014 r.

W prezentowanej książce ujawnia się medioznawcze ukazanie problemów współczesnej Ukrainy; wskazuje się przy tym polska perspektywa kształtowania się stosunków polsko-ukraińskich obarczona jest niejednokrotnie bagażem uprzedzeń i stereotypów.

Prezentację problemu ujęto w cztery grupy tematyczne, tj. 1. Historia i współczesność; 2. Relacje polsko-ukraińskie; 3. Polityka i wybory; 4. Społeczeństwo-kultura. Składa się na nie 15 studiów i opracowań, tj. 1. Publicystyka polityczna „Myśl Polska” i „Nowa Myśl Polska” wobec Ukrainy i Ukraińców; 2. Obraz Ukrainy i Ukraińców w periodyku „Opoka w Kraju”; 3. Ukraina na tle innych państw ościennych w najpopularniejszych polskich telewizyjnych serwisach informacyjnych; 4. „Kro-

nika ukraińska” we wschodniej koncepcji „Kultury”; 5. Problem relacji polsko-ukraińskich na łamach „Tygodnika Powszechnego” (1989–1995); 6. Ukraina w publicystyce krakowskiego dwumiesięcznika „Arka” w latach 1991–1995 – konteksty rosyjskie i polskie; 7. Relacje polsko-ukraińskie na łamach regionalnej i lokalnej prasy Wielkopolski; 8. Debata o Wołyniu w tygodnikach opinii o Polsce; 9. Wolność i pomarańcz. Obraz pomarańczowej rewolucji w polskich mediach; 10. Wizerunek Ukrainy i Ukraińców w „Nie” – dzienniku cotygodniowym w latach 2004–2013; 11. Wybory parlamentarne na Ukrainie w 2012 roku z polskiej perspektywy; 12. Od boksera do lidera czyli medialny wizerunek Witalija Kliczki; 13. Sprawa Georgija Gangadze w polskich mediach; 14. Medialny obraz grupy *Femen*. Analiza tekstów z portalu *TYN24*; 15. *AIDS* zagrożenie dla współczesnej Ukrainy.

Autorzy tekstów są reprezentantami ośmiu ośrodków akademickich, tj. 1. Uniwersytetu Adama Mickiewicza – Ewa Jurga-Wosik; 2. Uniwersytetu Ekonomicznego w Katowicach – Małgorzata Posyłek; 3. Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej – Bogdan Borowik, Iwona Hofman, Justyna Maguś, Ewa Maj, Włodzimierz Mich, Magdalena Pataj, Beata Romiszewska, Agnieszka Strykowska, Anna Szwed; 4. Uniwersytetu Medycznego w Łodzi – Katarzyna Pawlak; 5. Uniwersytetu Opolskiego – Adam Drosik; 6. Uniwersytetu Papieskiego Jana Pawła II – Maciej Wapiński; 7. Uniwersytetu Wrocławskiego – Olga Bierut, Janina Frasz; 8. PAN – Paweł Kowal.

Prezentując publicystykę polityczną „Myśli Polskiej” i „Nowej Myśli Polskiej” w kontekście Ukrainy i Ukraińców podkreśla się, że tzw. niszowa prasa polityczna ma szczególnie wysoką pozycję na rynku mediów. Decydują o tym, m.in. czynniki: a) charakter specjalistycznych periodyków niszowych w postaci składu osobowego redaktorów i publicystów oraz tematyki i stylu twórczości publicystycznej; b) charakter odbiorców mających stosunkowo wyrazisty profil ideowy. W procesie niszowej nie ma istotnych opracowań pod względem aktualności i uniwersalności treści. Dysponuje natomiast aparatem treściowym o znacznej sile oddziaływania na zwolenników i sympatyków konkretnego pro-

gramu politycznego. Posiada jednocześnie określone tematykę, której podstawę stanowi system wartości (s. 13).

Pisma „Myśl Polska” i „Nowa Myśl Polska” odzwierciedlały ideologię narodową. Na ich łamach znajdowały odbicie sprawy ukraińskie m.in. obciążanie Ukraińców za prowadzenie antypolskiej polityki. Autorami publicystycznych wypowiedzi byli czołowi redaktorzy i dziennikarze, nierzadko pełniący funkcje polityczne, z zarazem współtworzący model dwóch odzwierciedlonych względem siebie piramid przekazów politycznych. W publicystyce posługiwano się często reminiscencjami zdarzeń minionych. Jednocześnie negatywną konotację miała terminologia dotycząca przestrzeni Ukrainy w relacjach z Polakami.

Na łamach periodyku „Opoka w Kraju” wskazywano również, że obraz Ukrainy i Ukraińców wynika z historii obu narodów, przede wszystkim z okresu walki o niepodległość, a także II wojny światowej. Zarzuca się Ukraińcom antypolskie działania, a nacjonalizm ukraiński oparty jest ich zdaniem na szowinizmie i zwalczaniu przejawów polskości, a w szczególności Kościoła katolickiego. Krytycznie zarysowuje się rzeczywistość kulturowo-cywilizacyjną Ukrainy. Wyrażano jednak przekonanie, że Ukraina powinna być niepodległa i niezależna również od wpływów zachodnich.

Dalej zauważa się, że Ukraina i Ukraińcy to nie był ważny temat w polskich serwisach telewizyjnych, a ponadto – wśród wiadomości o Ukrainie przeważały negatywne obrazy. Zauważa się, że relacje z Ukrainą są istotne dla Polski i Unii Europejskiej (Polska może być głównym rzecznikiem jej interesów) i względem Rosji (we wschodzeniu w jej sferę wpływów przy wsparciu Europy Zachodniej). Według badań CBOS na temat sympatii i antypatii przez Polaków Ukraina lokuje się na 30 miejscu pod względem sympatii i 33 – antypatii, Ukraińcy postrzegani są jako wrogowie” Polski i Polaków (s. 42).

Prezentując zagadnienia ukraińskie na łamach paryskiej „Kultury” przypomina się, że w latach 1952–1999 prezentowano rubrykę „Kronika ukraińska”; w niej przegląd czasopism ukraińskich, wydawnictw ukraińskich, zawartość prasy oraz liczne deklaracje, listy, apele, spra-

wozdana z konferencji oraz refleksje na temat stosunków polsko-ukraińskich.

Prezentując z kolei obraz relacji polsko-ukraińskich, ukazywanych na łamach „Tygodnika Powszechnego” – jednego z ważnych periodyków opiniotwórczych w Polsce, zwrócono uwagę na: perspektywę uniezależnienia się Ukrainy; pierwsze lata samodzielnego państwowego bytu; określenie miejsca Ukrainy w swych koncepcjach geopolitycznych, jak też przewyżczeniu zaszczytu historycznych, utrudniających współpracę polsko-ukraińską. Istotne miejsce zajęły stosunki dobrosąsiedzkie, a w tym realizacja interesów mniejszości narodowych w obu państwach. Szacowano, że na początku lat 90. XX w. zamieszkiwało w Polsce ok. 300 tys. Ukraińców (s. 105).

Z dużą starannością zarysowano kwestie ukraińskie na łamach krakowskiego dwumiesięcznika „Arka”. Zauważa się, że pismo to wyróżniało się wysokim poziomem merytorycznym artykułów wśród wydawnictw nielegalnych. W analizie zwraca się uwagę m.in. na stosunki ukraińsko-rosyjskie oraz ukraińsko-polskie. Wskazuje się tu na wielkie znaczenie historii dla rozwoju stosunków polsko-ukraińskich. Podkreśla się, że w ostatnich latach Polska zdecydowanie popiera prozachodnie dążenia części ukraińskich elit i społeczeństwa, co znalazło wyraz w postawie Polaków wobec pomarańczowej rewolucji i wspieraniu negocjacji stowarzyszeniowych Ukrainy z Unią Europejską. Działania te zdecydowanie przeciwstawiają się rosyjskim planom włączenia Ukrainy w obszar wolnego handlu tworzonego z Białorusią i Kazachstanem.

Wskazując relacje polsko-ukraińskie na łamach prasy w Wielkopolsce wyodrębniono trzy główne nurty tematyczne. Pierwszy dotyczy kontekstu historycznego stosunków polsko-ukraińskich; drugi – inicjowania i rozwijania współpracy samorządu, tzw. miast partnerskich; trzeci związany jest ze sportem. Kontekst historyczny odwołuje się do pielęgnowania „pamięci historycznej” o relacjach polsko-ukraińskich. W istocie dotyczy współczesnych sporów z zakresu interpretacji i utrwalania historii stosunków polsko-ukraińskich. Wizerunek Ukrainy prezentowany jest w pejoratywnych barwach. Podkreśla się w nim *polско-ukraińskie krzywdy, swojski orientalizm, polskie kresy, Ukraina jako*

zacořane i niedojrzałe państwo, zagrożenie ze Wschodu, „robotni biali niewolnicy”, Ukraińcy jako sprawcy i ofiary przestępstw, eksport chorób i patologii z byłego Związku Radzieckiego (s. 131). Zauważa się, że z mediów wyłania się dość niekorzystny obraz Ukrainy – z jednej strony państwa niedemokratycznego, zacořanego, z odradzającą się ideologią nacjonalizmu; z drugiej – partnera Polski. „Partnerstwo z Ukrainą odbywa się głównie na płaszczyźnie kulturalnej i oświatowej oraz transferze doświadczeń samorządowych (staże pracowników miast partnerskich).

Prezentując problem debaty o Wołyniu, wskazuje się, że wiedza o przeszłości – „tragedii wołyńskiej” w społeczeństwie polskim i ukraińskim jest nader uboga; wzrasta zainteresowanie nią mediów oraz świata polityki. W opracowaniu wskazuje się ogniwa zainteresowania medialnego problemu.

Przypomina się, że ogniwa pomarańczowej rewolucji czyli masowych protestów po wyborach prezydenckich w 2004 r. stały się one najważniejszym wydarzeniem 20 lat ukraińskiej niepodległości. W prezentacji medialnej wydarzeń wpisywano go w kontekst relacji Rosja – Ukraina. W wymiarze symbolu nośne stało się określenie *Majdan*; oznacza ono plac, wykarczowane miejsce, podwórze; w rozumieniu polskim to *Plac Niepodległości* (s. 179). W mediach ujawnił się jego obraz jako festiwalu, święta ludycznego, radosnego zgromadzenia z okazji koncertu na powietrzu; organizowano tam koncerty śpiewanej po ukraińsku muzyki rockowej. W polskiej prasie rewolucja pomarańczowa była wydarzeniem romantycznym, wolnościowym zrywem (s. 186).

W oglądzie przemian ukraińskich 2004–2013 zwraca uwagę prezentacja go na łamach „Nie – dziennika cotygodniowego”, ukazującego się od 1990 r., uznawanego za pismo opiniotwórcze, polityczne o satyrycznym charakterze, gdzie ważne miejsce zajmują negatywne zjawiska polityczne, afery gospodarcze, patologie społeczne. W artykułach wskazywano na zbyt nie angażowanie Polski w sprawy wewnętrzne Ukrainy i wspieranie proeuropejskiej Naszej Ukrainy Wiktora Juszczenki oraz Julii Tymoszenko. Opowiadanie się za jedną opcją polityczną przez polskich polityków uznawano za błędne.

Przekonywano, iż tak ukierunkowana polityka negatywnie wpływa na stosunki polsko-rosyjskie. Wizerunek społeczeństwa na łamach pisma zawierał się w ukazywaniu trudnej sytuacji Ukraińców. Pokazywał ich rozczarowanie, szczególnie politykami i instytucjami państwowymi, które działają na zlecenie oligarchów. W refleksji uogólniającej przekonuje się, że obraz Ukrainy i Ukraińców przedstawiany w „Nie – dzienniku cotygodniowym” jest bardzo realistyczny, pomimo że jest to tygodnik satyrystyczny. W artykułach przedstawiono na jego łamach nieprawidłowości związane z funkcjonowaniem instytucji państwowych i urzędów w Polsce i na Ukrainie. Często zwracano uwagę na ukazanie dykotomii pomiędzy stanowiskiem polityków a podjętymi działaniami.

Ukazując obraz wyborów do Rady Najwyższej Ukrainy z 28 października 2012 r. przywołano wydarzenia z kampanii wyborczej, a w tym aresztowanie i osadzenie w więzieniu liderów opozycji oraz ujawnienie się na scenie politycznej mistrza świata w boksie Witalija Kliczki. Wskazuje się dalej, że rozpoznawalność medialna oraz popularność uzyskana dzięki dokonaniom w sporcie, nauce, kulturze czy sztuce, coraz częściej jest sposobem na zaistnienie na rynku politycznym oraz osiągnięcie na nim sukcesu wyborczego. Proces kreowania wizerunku polityków wiąże się z szeroko pojętą personalizacją polityki, polegającą na wzrastającej roli wizerunku całego ugrupowania politycznego. Działania te są konsekwencją zmian kulturowych, a w tym wzrostem znaczenia mediów i ich oddziaływania na społeczeństwo. Współcześnie coraz mniejszą rolę odgrywają programy partii, a coraz większe znaczenie ma wizerunek zewnętrzny polityka (np. dobrze leżący garnitur i ładny krawat), hasła podczas kampanii i ludzie, którzy go popierają. Celebryci nie ograniczają się jednak wyłącznie do zachęcenia wyborców do głosowania, ale często sami kandydują na listach wyborczych czołowych partii politycznych.

Kolejne ogniwo poznania zarysowano przez przyrząd przekazów medialnych o zjawiskach szczególnych, do których należały zgony wśród osób, niepopierających linii politycznej polityków sprawujących władzę; wśród nich ukazano przypadek młodego dziennikarza krytykujące-

go władze państwowe i partyjne Georgija Gongadze.

Zauważa się też, posługując się analizą tekstów z portalu TVN24, że obraz Ukrainy i Ukraińców funkcjonujący w recepcji Polaków jest niejednorodny i rozchwiany. Z jednej strony, ujawnia się pozytywny stosunek do budowy międzynarodowej pozycji państwa ukraińskiego; z drugiej – spotyka się negatywny obraz Ukraińców, przedstawianych jako przemytników, nielegalnych pracowników czy przestępców. W świadomości społeczeństwa polskiego ujawnia się przekonanie, że w tym kraju z dużą siłą szerzy się choroba AIDS.

W ocenie ogólnej należy stwierdzić, że prezentowana książka zasługuje na uwagę szerokiego kręgu czytelniczego. Jej wartość polega przede wszystkim na: 1. ukazaniu współczesnych problemów kulturowo-cywilizacyjnych Ukrainy i społeczeństwa ukraińskiego; 2. określeniu roli mediów w prezentacji politycznej państwa i narodu; 3. ukazaniu ludzi mediów w kreowaniu określonego wizerunku rzeczywistości międzynarodowej, państwa w relacjach i bilateralnych w kreowaniu mitów i stereotypów; 4. zgromadzeniu starannej bazy danych (o zawartości różnych pism oraz telewizji dotyczących Ukrainy i Ukraińców); 5. podjęciu próby wpisania rzeczywistości medialnej w prawidłowości rozwoju życia politycznego oraz kulturowych przemian instytucjonalnych.

Andrzej Chodubski

Kaukaz Północny: elity, reżimy, etnopolityka, bezpieczeństwo, red. Tadeusz Bodio, Oficyna Wydawnicza ASPRA-JR, Warszawa 2014, ss. 353; ***Kaukaz Północny: Elity władzy i życie polityczne***, red. Tadeusz Bodio, Oficyna Wydawnicza ASPRA-JR, Warszawa 2014

Рецензируемые работы являются важным примером сотрудничества российских и восточноевропейских экспертов в исследовании элит, политических режимов и государственной политики. Сборники трудов стали уже восьмым и девятым в серии, издаваемой Институтом политических наук Варшавского университета под редакцией профессора Та-